

Reader for archives and records center buildings. Edited by Victor Gondos Jr. /Washington 1970. Committee on archival buildings and equipment. The Society of American Archivists/.

Problemi izgradnje arhiva i arhivskih sabirnih centara veoma su složeni i uključuju u njihovo rješavanje veliki broj stručnjaka različitih usmjerenja, u prvom redu arhiviste i arhitekta. Namjena takvih objekata traži detaljno poznavanje arhivistike u svim njenim vidovima, kako bi sve funkcije arhiva i arhivske službe u novo podignutim zgradama funkcionirale racionalno i efikasno.

Obzirom da se nalazimo neposredno pred izgradnjom nove zgrade arhiva u Zagrebu u koju će se useliti Arhiv Hrvatske sa Kinotekom SRH i Historijski arhiv u Zagrebu, rasprave i iskustva o tim problemima arhivskih radnika drugih zemalji neobično su nam korisna i instruktivna. Ovom prilikom šire ćemo prikazati ediciju objavljenu u SAD 1970. g. na ovu temu. Izdavač i sastavljač Gondos ml. objavio je u njoj niz članaka nastalih u razdoblju od 1938. do 1970. čiji su autori pretežno arhivisti i arhitekti. I sam je V. Gondos ml. profesijom arhivist i arhitekt, što svakako znači da poznaje probleme o kojima piše, to tim više što je preko 25 godina bio predsjednik Komiteta za izgradnju i opremu arhiva Društva američkih arhivista.

James B. Rhoads, arhivist SAD, u predgovoru ovoj knjizi napisao je: »Ova čitanka, antologija ili početnica, zovite je kako god želite, obuhvaća objašnjenja poslova oko gradnje i opremanja arhivskih zgrada i arhivskih sabirnih centara. Ona ne pretendira da pruži odgovore na sva pitanja koja se u tom poslu mogu pojaviti, jer takve ambicije nisu ni imali autori priloga; to je dobro uravnotežen pogled na mnoštvo značajnih faceta u podizanju arhivskih zgrada i arhivskih sabirnih centara. Knjiga nije namijenjena samo arhivistima i onima koji se ovim poslovima profesionalno bave, već i onim laicima koji o tome žele biti informirani. Oni će u njoj naći i više od toga«.

Edicija se sastoji od tri dijela:

- I. Izgradnja arhivskih zgrada
- II. Izgradnja arhivskih sabirnih centara
- III. Dodatak

I. Izgradnja arhivskih zgrada

Victor Gondos ml.: Izgradnja arhivskih zgrada, programiranje i planiranje (članak preuzet iz *The American Archivist*, XXVII, October 1964).

Programiranje je termin, kaže V. Gondos, koji se tradicionalno upotrebljava da označi proces determiniranja zahtjeva, klasificiranje tih zahtjeva i njihovu prezentaciju u planiranju gradnje. Uspješna, na modernim koncepcijama plani-

rana gradnja uvijek je rezultat hladnog i argumentiranog razmišljanja o koncepcijama i funkcijama objekta, njegovom poboljšanju kao i o izvršenju. Tako je i sa izgradnjom novih arhivskih zgrada. Druga faza, planiranje izgradnje, uključuje, uz arhiviste i odgovorne tehničke savjetnike, arhitekta i inženjere na izradu projekta.

Programiranje

V. Gondos raspravljajući o elementima programa priklanja se, doduše uz izvjesne ograde, mišljenju Georga Wintera o pet principa na osnovu kojih izabiremo lokaciju za gradnju arhivskih zgrada.

Pogodne lokaciju su:

1. Blizu svih onih ureda i sl. sa kojima arhiv održava dnevno poslovne veze
2. Blizu kulturnih i znanstvenih institucija koje su, obzirom na njihov rad, upućene na komuniciranje sa arhivom
3. Blizu centra javnog života, ali
4. Što dalje od vatroopasnih institucija i instalacija (plinskih tankova, kemijske industrije i sl.), rajona sa prevelikom vlagom, plavnih područja ili područja sa velikom koncentracijom plinova ili prašine u zraku
5. Arhive ne valja graditi ni neposredno uz druge zgrade ni u gusto naseljenim zonama, obzirom da su takve lokacije opasne u ratnim opasnostima ili u javnim neredima.

Nakon detaljne analize navedenih lokacionih uvjeta autor navodi, po njegovom mišljenju, bitne elemente dobrog programa koji se sastoji:

1. Od temeljitog prikaza funkcija, aktivnosti i metoda rada u budućem objektu
2. Od prikaza broja, kvalifikacione strukture i potreba osoblja koje radi u arhivu, kao i korisnika
3. Od prikaza i opisa svih vrsta prostornih potreba, uključujući obavezno navođenje njihova obujma i ostalog
4. Od prikaza tipova i namjene opreme koja će se instalirati.

Planiranje

Kao što je već rečeno, planiranje je druga faza rada u kojoj se uz arhiviste uključuju i arhitekti i inženjeri svih vrsta. Vrlo je interesantno autorovo zadržavanje na određivanju lokacija potrebnih prostora u samoj arhivskoj zgradi. Glede vrsta prostora autor navodi mišljenje T. R. Schellenberga, M. Duchaina i već spomenutog G. Wintera, te na osnovu toga kao i svojih spoznaja daje ove sugestije:

1. Odmah kraj spremišne zgrade (možda čak u traktu koji povezuje spremišnu i administrativnu zgradu) trebalo bi smjestiti prostor za istraživače
2. Valja izbjegavati duge linije transporta građe u samoj zgradi (prema čitaonici, izložbenom prostoru, od prostora za primanje građe do dezinfekcionih komora i sl.), što znači da ovi prostori budu što bliže spremišnom prostoru.
3. Administrativno zdanje treba obuhvatiti: uredske prostorije za upravu, prijavnicu, salu za konferencije i auditorijum, priručnu biblioteku sa katalozima, pisarnicu i sobu za poštu, prostorije za sređivanje građe, prostorije za tehničke službe, prostorije za restauraciju i konzervaciju, mikrofilmovanje, fotografiranje, kserografiranje, razvijanje i kopiranje, prostor u kojem je smještena glavna tabla za upravljanje svim instalacijama (elektrika, grijanje, kondicionirani zrak, dojavni sistemi), WC—i i praonice,

dizala za personal i građu, radionice raznih namjena, kotlovnica, prostor za druge instalacije, garaže i zatvoren prostor za parkiranje.

U zaključku V.Gondos preporučuje takvu unutrašnju konstrukciju modernog arhivskog spremišnog prostora koja će voditi računa:

- a) da se preveliki prostor ne planira za razne prolaze, preširoke stepenice isl.
- b) da se bilo koji dio te strukture izgradi da podnosi i najveća opterećenja, te
- c) da se prostor za strojeve i instalacije tako uredi da se isti mogu koristiti uvijek i u svako vrijeme.

Margaret C. Norton, Izgradnja Državnog arhiva u Illionoisu, SAD (Članak je objavljen u *The American Archivist* 1, 2: 70—90, April 1938). Margaret C. Norton ugledni je američki arhivist. Bila je dva puta predsjednik Društva američkih arhivista i jedan od dva delegata SAD na I. Internacionalnom kongresu arhiva u Parizu 1950.

Problem osiguranja adekvatnog prostora za smještaj arhivske građe bio je predmet stalnog zanimanja državnih nadležstava Illionoisu kroz mnogo godina. Odijelivši se od Državne biblioteke, Arhiv je osnovan 1921.g., organiziran je 1922., dok je 1925.g. dobio pravo da prikuplja građu od svih državnih ureda Illinoisa. U prvo vrijeme Arhiv nije imao svoju zgradu, već koristio prostor u dijelu javne zgrade. Serija požara i drugih nezgoda koje su pratile Arhiv ubrzale su njegovu izgradnju, tako da je Arhiv dobio novu zgradu 16.6 1937., nakon godinu dana gradnje. Zgrada je u cijelosti opremljena i useljena 17.1. 1938.

Autor članka donosi niz interesantnih podataka o kapacitetu Arhiva, broju i namjeni prostorija u zgradi, te protupožarnoj zaštiti. U članku je previše prostora ostavljeno autorovom opisu izvedenih ukrasa i sl. u Arhivu.

Kenneth W. Richards, Značenje tri nova arhivska zdanja (Autor je američki arhivist i bibliotekar. Radio je u Poljoprivrednoj biblioteci u Washingtonu, Državnoj biblioteci u New Jersey—u na arhivskim poslovima; niz godina bio je koordinator programa gradnje nove Državne biblioteke i Arhiva).

Članak informira čitaoca o novim arhivskim zgradama za Državni arhiv u Georgiji, Državni arhiv New Jersey—a te za Državni arhiv u Pensilvaniji.

Državni arhiv u Georgiji vrlo je lijepo arhitektonski oblikovan. Ima 17 katova. Zajedno sa parkiralištem Arhiv zaprema površinu od 16.281,5 m², dok se na Arhiv odnosi ukupno 10.869,3 m².

U okviru velikog kulturnog centra (u kojem se nalaze još i biblioteka, državni muzej, planetarijum) sagrađen i državni arhiv u New Jersey—u. Zaprema ukupnu površinu od 2.014 m².

Državni arhiv u Pensilvaniji smjestio se je u 21 katnom objektu, na ukupnoj površini od 6.863,3 m².

Autor detaljno govori o vrstama prostora u navedenim zgradama i njihovim površinama. Svakako je interesantno navesti da je u ovim arhivima osiguran prilikom gradnje rezervni prostor za daljnjih 20 — 25 godina.

Donosim tabelu koja pokazuje namjene prostora u ova tri arhiva i površine:

Funkcionalne površine u m²

Prostor	Georgija	New Jersey	Pennsilvanija
Spremišni prostor	6.806,5	947,6	5.471,8
Administrativni prostor	984,5 ¹	81,2	426
Čitaonice	638,9 ²	137,3	151,4
Konzervacija i restauracija	399,4	78,	156
Prijamni prostor	418	185,8 ³	—
Radionice	371,6	115,2	228,9
Kopiraona	375,7	—	100
Mikrofilmovanje	406,3	138,4	135,6
Izložbe	264,7	242,9	—
Podrum	—	13,3	14,2
Ostalo	212,5	74,3	79,9
Ukupno	10.869,3	2.014,0	6.863,3

¹ — Uključujući urede, čitaonicu »rijetkosti«, salu za konferencije

² — Uključujući čitaonicu mikrofilmova

³ — Fleksibilan prostor

J. O. Kellermann, Zapažanja o arhivskim spremištima u prekomorskim zemljama. (Autor članka je profesijom arhitekt. Radi u Državnom uredu javnih radova u JAR, Pretorija).

U svom članku autor je koristio podatke dobivene anketom i obilaskom većeg broja arhivskih ustanova u Evropi i Sjevernoj Americi.

Obuhvaćeni su arhivi iz SAD, Engleske, Francuske, Italije, Nizozemske, Savezne republike Njemačke i Švicarske. Na osnovu zapažanja i provedene ankete autor govori o lokaciji zgrada arhiva, kapacitetu, prostoru za dezinfekciju, opremu prostora u kojem se sređuje građa, spremištima, opremi spremišta itd.

Lokacija arhivske zgrade.

Arhivske zgrade smještene su:

Blizu urbanih centara:

51% u samom centru grada

49% između 800 — 3200 m udaljenosti od centra

Blizu zgrada uprave:

33% u zgradi uprave

55% između 800 — 6400 m udaljenosti od uprave

12% više od 6400 m udaljenosti

Blizu Sveučilišta:

26% u neposrednoj blizini

44% između 800 — 6400 m udaljenosti od Sveučilišta

30% više od 6400 m udaljenosti

Od anketiranih arhiva 50% ima pod u spremištima od linoleuma, 7% od vinila, 3% od mastika, 7% od plastificiranog granolita, 3% od smjese drv. otpadaka i specijalnog gipsa, 7% od glatkog granolita, 10% od granolita sa cementom, te 13% od kamena ili teraca.

Autor je u prilogu razmotrio i osvjetljenje, temperaturu, zaštitu od požara (detekcija, tipovi i sredstva zaštite), zaštitu od provala, pohranu mapa i planova, mikrofilmovanje, čitaonice (veličinu, osvjetljenje, opremu), priručne biblioteke, prostor za izložbe, radionicu za restauraciju, fotoreprodukciju.

H. G. Jones, Novi prostor za Arhiv Sjeverne Karoline. (Članak preuzet iz: *A Home for North Carolina History*, Releigh, 1969).

Državni arhiv Sj. Karoline lociran je u okviru cjeline pod nazivom Državni arhiv i Historijska biblioteka. Članak, uz podatke o cijeni gradnje, te o količinama građe i prostoru kojim raspolaže Arhiv i biblioteka donosi tri tlocrta pojedinih katova ove zgrade.

Drugi dio publikacije donosi tri članka o gradnji arhivskih sabirnih centara (»međuarhiva«; »intermedijarnih depoa«; »upravnih arhiva«):

1. W. Benedon, O značenju i ulozi novih arhivskih sabirnih centara. (Autor članka je direktor dokumentacije u Lockheed Aircraft Corporation, Burbank, California, USA).

Arhivski sabirni centri su, po mišljenju W. Benedona, jedan od najvažnijih dijelova dobro organiziranog i programiranog postupka sa dokumentacijom. Postupak oko izdvajanja bezvrijedne građe, te uopće briga oko dokumentacije od časa njenog nastajanja svakako je jedna od osnovnih zadaća ovih centara. Temeljitim sagledavanjem svih funkcija ovih centara utvrđuju se i elementi njihove gradnje. Na taj način osigurava se ekonomično poslovanje centara i potrebna sigurnost građe. Autor konstatira da u SAD postoje dva osnovna tipa arhivskih sabirnih centara: za upravu i za privredu, obzirom da su to i najveći »proizvođači« dokumentacije. Autor posebno navodi centre za federalnu, državnu i pokrajinsku upravu, te one koje su osnovale velika privredna poduzeća primjerice Lockheed Aircraft Corporation. Posebno analizirajući praksu u 7 takvih centara autor daje niz veoma interesantnih podataka o prostoru odnosno kapacitetu spremišta, administrativnom prostoru (u kojeg uključuje i radni prostor), opremi (police i kutije), radu sa mikrofilmom i magnetskim vrpcama, osvjetljenju, zaštiti od požara, rukovanju sa građom (onom trajne vrijednosti kao i onom koja je izlučena kao bezvrijedna) itd. Članku je pridodana tabela sa podacima o navedenim elementima promatranja u 7 arhivskih sabirnih centara.

2. E. G. Campbell, Gradnja i opremanje Federalnih arhivskih sabirnih centara u SAD.

U SAD je 1950. g. donesen federalni zakon (Federal Records Act) kojim je, između ostalog, definiran termin »arhivski sabirni centar« kao institucija »... za pohranu, korištenje i postupak sa dokumentima koji moraju biti sačuvani kroz različite vremenske periode kao i za one koji to neće biti«.

Autor polemizira za ovom zakonskom definicijom kao nedovoljno preciznom. Posebnu pažnju čitaoca zadržava na iskustvima postojećih federalnih arhivskih sabirnih centara u pogledu količina građe i u vezi s tim sa problemima vezanim uz gradnju takvih centara.

Posebno je značajan prilog kojeg je izradila Nacionalna služba za arhive i arhivske sabirne centre koji govore o standardima arhivskih sabirnih centara.

Blizu 25 godina postojanja i djelovanja ovih centara ukazali su na potrebu standardiziranja, a u cilju što uspješnijeg poslovanja sa građom. Cilj standardizacije je ekonomično poslovanje. Da bi se željeni cilj realizirao treba se pridržavati ovih načela u izgradnji i opremanju arhivskih sabirnih centara.

1. Centre treba strukturirati jednostavno i funkcionalno. Vanjski zidovi i noseće konstrukcije treba graditi izuzetno čvrsto. Prostor na kojem će se graditi treba biti lociran blizu prometnica i sa dovoljnim brojem parkirališnih mjesta. Generalno gledano spremišni prostor treba graditi da se u njega može primiti najmanje 28.300 m³ građe.
2. Centre treba graditi kao individualne strukture odijeljene od ostalih objekata, jer se tako postiže visoki stupanj zaštite od požara, voda i ostalih mogućih opasnosti.
3. Centri se moraju nalaziti sami u svojim zgradama. To omogućuje izgradnju požarno zaštitnih zidova i provođenje ostalih zaštitnih mjera.
4. Obavezno je jednolično opterećenje od cca 150 kg, osim za poslovni prostor. Opterećenje krova ovisi o geografskim uvjetima.
5. Praktično je stropnu težinu izračunavati kao ukupnu težinu stropa sa svim instalacijama.
6. Noseći stupovi u spremištu nesmiju biti i krovonosaci.
7. Za sigurno uskladištenje građe u spremištima potrebno je osigurati da su zidovi i stropovi izgrađeni od materijala koji će najmanje 4 sata biti vatrootporan. Posebno je potrebno organizirati razne oblike kontrole od požara i vlage u prostoru za građu trajne vrijednosti, magnetske vrpce, fotografije i sl.
8. Opterećenje prostora za prihvatanje građe biti će slično onome koje se primjenjuje u prvoklasnim magazinima uz potrebu ugradnje adekvatne opreme.
9. Glavna tabela uređaja za el. struju mora imati:
  - glavni prekidač
  - transformator 208/120 volti, 3 faze i 4 žilni kabel
  - vatrodojavni i alarmni sistem
  - komandu sigurnosnog sistema
  - sistem dimnih detektora
  - kontrola rasvjetnih mjesta
  - kontrolu kondicioniranog zraka (i za poslovni prostor)
  - kontrola temperature i vlažnosti.
10. U centrima se utvrđuje kao minimalan standard osvjetljenja:

<i>lokacija</i>	<i>tip</i>	<i>mjera</i>
Spremišni prostor	fluorescentno-direktno	kvadr. stopa/CD 25
Poslovni prostor	fluorescentno-indirektno	50
	(kvadr. stopa = 0,0929 m ² 1 Candel = jedinica za mjerenje jakosti izvora svjetla (SAD, Engleska i Francuska)	

11. U poslovnom prostoru i arhivskom spremištu treba biti uveden kondicionirani zrak. U prostoru za čuvanje posebne građe utvrđuje se
  - temperatura 74° F sa dozvoljenom (±) oscilacijom od 4° F
  - relativna vlažnost 50% sa dozvoljenom (±) oscilacijom od 2%.

12. Vestibuli trebaju biti opremljeni sa standardnim ugrađenim ormarima.
13. Sva ova načela treba primjenjivati posebno respektirajući opasnost od požara.

U prilogu se navode i drugi standardi koje treba primjenjivati u gradnji centara kao vatrootporni zidovi, krovnište, ulazi odnosno izlazi, rasvjetna mjesta, bojleri, prostor za preuzimanje građe, automatske štrcaljke, hidranti i sl.

U trećem dijelu knjige objavljene su bilješke V. Gondsona ml. o arhivskim kutijama, Hermine Baumhofer o postupku sa filmskim arhivom, te V. Gondsona ml. o zaštiti građe od požara.

Na kraju ove korisne knjige nalazi se i selektivna bibliografija američkih i vanameričkih radova o problemima dotaknutih u knjizi: administracija i moderni arhivi, planiranje arhiva i arhivskih sabirnih centara, oprema arhiva i zaštita građe.

Marijan Rastić

Georg Heller — Karl Nehring: COMITATUS SIRMIENSIS (abecedna lista mjesnih imena u srijemskoj županiji od XI stolj. do 1918.). München 1973.

Finougarski seminar Sveučilišta u Münchenu izdao je 1973. u svojoj seriji A »Die historischen Ortsnamen von Ungarn« kao sv. 1. knjigu »Comitatus Sirmiense«, t. j. popis toponima i nekih ledinskih imena u srijemskoj županiji od XI stolj. do 1918. U najmanju ruku je čudno, da jedan finougarski seminar uključuje u svoju djelatnost sve toponime u Srijemu, i to još poslije mohačke bitke. Pripadnost mjesnih imena određenoj jezičnoj porodici ne definira se — kako znamo — njihovim položajem u jednoj županiji ili kakvoj drugoj teritorijalno-upravnoj jedinici, nego genezom i etimologijom. Autori kažu u predgovoru, da ovaj rad treba poslužiti kao: »nit vodilja za interdisciplinarna istraživanja, odnosno za one komplekse problema, za rješavanje kojih se zahtijeva poznavanje historijske mikrostrukture jednog geografskog područja tokom dužeg perioda; mogu ga [ovaj rad] iskoristiti historičari, arheolozi i etnografi, ali i lingvisti, koji znaju cijeniti datirana i pouzdano lokalizirana mjesna imena. Pokušali smo naći takav predio jugoistočne Evrope, istraživanje kojeg u navedenim naučnim područjima nailazi na određene poteškoće, karakteristične za ovaj projekt i njemu slične... Zato je kao slučaj-model izabran Srijem, koji je u protekla 2 tisućljeća uvijek bio tampon-zona među susjednim velikim silama, a u njemu su neprestano fluktuirale razne narodnosti.« Objasniviši da su kronološke granice ove zbirke postavljene od XI stolj. do 1918, t. j. od vremena kad izvori postaju bar donekle »izdašni« pa do »kraja I svjetskog rata, koji je prouzrokovao opet jednu odlučnu — no niti izdaleka ne zadnju — prekretnicu u nemirnoj povijesti Srijema«, autori nas informiraju da do danas nije ni za jednu regiju jugoistočne Evrope postojao »historijsko-geografski popis mjesta s rasponom od najstarijih datiranih toponima do naših dana«. Zato se u Münchenu radi na »Historisches Ortsnamenverzeichnis von Südsteuropa« (v. najavljeni članak K. Nehringa u »Südostforschungen« 32/1973). Slijedi definicija geografskog i historijskog pojma »Srijem«. Sjevernu, istočnu i južnu granicu tvore Dunav i Sava; zapadna granica je tokom stoljeća bila »prilično nestalna«, pa su autori odlučili da je fiksiraju sa stanjem granice Srijemske županije 1918. Tako je u okvir prikazanog rada ušla i prijašnja vukovska županija.